

թովպիոյ հայօճախներուն (2017 եւ 2018) նուիրում գիտաժողովներուն, ներկայացնելով մանրամասնեալ եւ համապարփակ պատմութիւնը այդ հայօճախներու եկեղեցական թեմերուն:

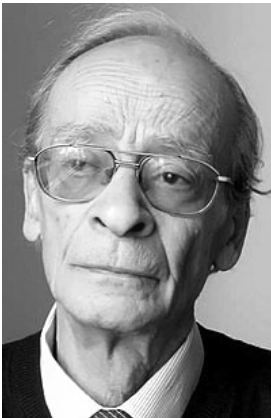
Բեղուն եւ նուիրեալ գրիչ, գիտական խորունկ մտքի եւ լայն տեսադաշտի տէր Դերիկեան կը յատկանշուէր ազնուութեամբ, համեստութեամբ եւ շինիչ գործնականութեամբ: Դժբախտաբար, ան կեանքէն հեռացաւ իր գիտական բերքի հազիւ առաջին մեծ շրջանը բոլորած: Հրատարակած է *Երուսաղէմի հայ ուխտաւորը* (1999), *Պայծառակերպութիւնը եւ Վարդավառի տօնը* (2006), *Հայ գիրքը, մասն Ա.* (2012), *Հայ գիրքը աշխարհի խաչմերուկներում* (2012), *Վասպուրականի արծիւը հայ գրականութեան անդամաւորում* (2021) աշխատութիւնները:

Դոկտոր Վարդան Դերիկեան մահացաւ 13 Ապրիլ 2023ին, Երեւան:

ՀՀՀ

ՍՈՒՐԷՆ ՅԱՍՄԻԿԵԱՆ

(1935–2022)

Շարժանկարի պատմաբան, քննադատ, տեսաբան, բեմագրող, արուեստագիտութեան թեկնածու, ՀՀ արուեստի վաստակաւոր գործիչ (1987), ուսուցչապետ (1996) Սուրէն Գուրգէնի Յասմիկեանը (Յակոբեան) ծնուել է 1935 Մարտի 19ին, Երեւանում: Հայ թատրոնի եւ շարժանկարի ականաւոր դերասանուհի, առաջին ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստուհի Յասմիկի (Թագուհի Յակոբեան, 1879-47) թոռն է:

Սուրէն Յասմիկեանը մի առիթով գրել է, որ հայ շարժանկարն իր համար թերեւս սկսուել է 1943ի այն օրը, երբ յայտնուել է Երեւանի գլխաւոր հրապարակում եւ տեսել «Դաւիթ-Քէկ» շարժանկարի համար կառուցուած բեմագարդերը: Սակայն շարժանկարին նուիրուելը հաւանաբար նախա-սահմանուեց դեռ նրա ծննդեան տարում, երբ Ստեփան Կէրկովի նկարա-հանող խումբը վաւերագրել է սիրուած դերասանուհուն՝ վերջինիս բեմա-կան գործունէութեան երեսնամեակին նուիրուած վաւերագրութեան մէջ, որտեղ Յասմիկը խաղացնում է մի քանի ամսական Սուրիկին եւ ապա յանձնելով մօրը՝ գնում թատրոն...: Դեռ մանկուց որոշել է արուեստով զբաղուելու դէպքում, ի պատիւ մեծ մօր, ընտրելու է «Յասմիկեան» կեղ-ծանունը, որը յետագայում դարձել է նրա «պաշտօնական» ազգանունը:

1957ին աւարտել է ԵՊՀ բանասիրական բաժանմունքի ռուս գրականութեան բաժինը: Նոյն թուականին Երեւանում լոյս է տեսել նրա կազմած *К показу спектаклей Даргинской драматической студии* (Դարգինեան

դրամատիկական ստուդիայի ներկայացումների ցուցադրության առթիվ) գրքով: 1960ականներին աշխատել է «Հայֆիլմ»-ում որպես խմբագիր: Եղել է առաջիններից, որոնք գիտական ուսումնասիրության առարկայ են դարձրել հայ շարժանկարը: 1970ին Մոսկուայում ստացել է արուեստագիտության թեկնածուի կոչում: 1971-82՝ եղել է Հայաստանի Պետկինոյի գլխավոր խմբագիր, 1989ից՝ Հայաստանի Շարժանկարիչների միության կինոքննադատների խմբի նախագահ: 1968-78՝ հեռուստատեսությունում վարել է հայ կինոյին նուիրումա՞ծ հաղորդաշար: 1972ից դասաւանդել է Երեւանի Խաչատուր Աբովեանի անուան պետական մանկավարժական համալսարանի մշակույթի բաժնում, 1983ից՝ Երեւանի Թատրոնի եւ կինոյի պետական ինստիտուտում, որտեղ 1994-2006՝ եղել է շարժանկարի տեսութեան եւ պատմութեան ամբիոնի վարիչը: 1991ին դրուագային դերով նկարահանուել է Վիգէն Չալոբանեանի «Ձայն բարբառոյ...» շարժանկարում:

1957ից հեղինակել է շուրջ 1000 կինոքննադատական յօդուած, բազմաթիւ բեմագրեր: Ռուսերէն լոյս են տեսել նրա *Армянская кинематография* (Հայկական շարժանկարը, 1977) եւ *Кино Армении* (Հայաստանի շարժանկարը, 1981) գրքովները:

1992ին լոյս տեսաւ Յասմիկեանի առաջին ծաւալուն *Тесный кадр* (Սեղմ դրուագ) աշխատութիւնը: Չլինելով հայ կինոյի պատմութիւն՝ այն ժամանակագրորէն ներկայացնում է հայ շարժանկարի գեղարուեստական արտայայտչականութեան հոլովոյթը՝ հիմնականում նրա ուղենշային եւ կարեւոր դերակատարութիւն ունեցած նմուշների արուեստաբանական վերլուծութեան միջոցով: Ըստ հեղինակի՝ 1960ականներին հայ շարժանկարը ձեռք է բերել իր իսկական ծայնը եւ հնարատրութիւն տուել խօսել հայ կինոյի՝ որպէս գեղարուեստական երեւոյթի մասին: Յասմիկեանի խօսքը մեծ մասամբ մնում է արուեստաբանական վերլուծութեան, կինոստեղծագործութեան արժեւորման սահմաններում՝ զուգահեռներ կատարելով համաշխարհային շարժանկարի, թատրոնի, գրականութեան տարբեր երեւոյթների հետ: Գրքում չկան յղումներ, աղբիւրների վկայակոչումներ. այն հեղինակի՝ բուն շարժանկարային գործընթացի բովով անցած եւ այդ ամէնը ժամանակի հետ «մարսած» մասնագէտի երկարամեայ դիտարկումների, վերլուծումների եւ բիրեղացումների հանրագումարն է, փորձ՝ ի յայտ բերելու հայ կինոյի զարգացման տրամաբանութիւնը: Ըստ նրա, 1920ականների հայկական կինոպաստառին տիրապետողը ժողովրդի կենցաղն է՝ արտայայտուած ինչպէս մանրամասների, այնպէս էլ դիպաշարային կապերում եւ անգամ փոխաբերութեան մէջ: Յաջորդ գլխում կինոգէտը տալիս է պաստառին փողոցի՝ որպէս գործող անձի, հաւաքական կերպարի ի յայտ գալը՝ չվարանելով յայտարարել, որ «Փողոցը, որ բացայայտել եւ երգել է իդրական նէոռէալիզմը, ճանաչուել է հայկական ‘Պեպօ’ ֆիլմում» (էջ 18): 1950–60ականներին ոչ պատահականօրէն աշխարհի գրեթէ բոլոր լայնութիւններում տեղի է ունեցել, Յասմիկեանի բնորոշմամբ, ինքնաճանաչման

բուն բռնկում, որն իր վառ հետքն է թողել արուեստի մէջ, նոյնը եւ՝ հայ շարժանկարի ասպարէզում: Առաջին ակնառու երեւոյթը հայ կինոմշակոյթում համարում է Ֆրունզէ Դովլաթեանի «Բարեւ, ես եմ»ը՝ բնորոշելով այն որպէս զուտ հեղինակային շարժանկար: Յասմիկեանի համոզմամբ՝ այդ աշխատանքը չծնեց յետնորդներ, «սակայն առաջացրեց աննախադէպ վերելք հայ շարժանկարում, գրեթէ իւրաքանչիւր կինոարուեստագէտի մէջ ցանկութիւն առաջացրեց անմիջապէս, անյապաղ արտայայտուելու եւ գիտակցաբար, միտումնաւոր գնալու մէկ այլ ճանապարհով, քան 'Բարեւ, ես եմ'ի հեղինակները: Այդպեղ է, թերեւս, հայ կինոյում ֆիլմի գլխաւոր, վճռորոշ նշանակութիւնը՝ դառնալ մի տեսակ գեղարուեստական սկզբի սադրող ժամանակակից հայ կինոմարտգրաֆում» (էջ 74): Կարեւորութեան առումով Յասմիկեանն առանձնացնում է ժամանակաշրջանի մէկ այլ շարժապատկեր՝ Հենրիկ Մալեանի «Եռանկիւնի»ն, քանի որ այս գործը յստակօրէն բանաձեւել է այն գաղափարը, որ առկայ էր 60ականների մթնոլորտում եւ որը նա անուանում է «հայ կինոյի ամէնից ներդաշնակ սրեղծագործութիւնը... ժամանակակից ազգային ինքնագիտակցութեան ամենաբարձր արտայայտութիւնը հայ կինոյում» (էջ 145): 1960ականների մասին խօսելիս Յասմիկեանը շատ քիչ է խօսում հայ կինոյի երկու մեծութիւնների՝ Փարաջանովի եւ Փելէշեանի մասին, ոչ թէ որ ըստ արժանւոյն չի գնահատում երկուսի ստեղծագործութիւնը, այլ թերեւս այն պատճառով, որ «տարբեր աստիճանների երկրպագող» այս երկու կինոհանճարներն իրենց յայտնագործած կինոլեզուով ասես դուրս են հեղինակի գծած «սեղմ դրուագի» սահմաններից:

Յասմիկեանը հեղինակել է նաեւ *Остров спасения: Эстетические параметры киноискусства* (Փրկութեան կղզի. շարժանկարի գեղագիտական յարաչափերը, 2003) *Книга (без) конца: Опыт расследования* (Գիրք (ան)վերջի. Երեւան. հետաքննութեան փորձ, 2014) ռուսերէն եւ համահեղինակել՝ *Հոլութեան գեղագիտութիւնը XX դարի դրամատուրգիայում: (Էսսէ-ուսումնասիրութիւն)*, (2013) հայերէն աշխատութիւնները:

Սուրէն Յասմիկեանը մշահացաւ է 2022ի Հոկտեմբերի 13ին, Երեւանում:

ԱՐԾՈՒԻ ԲԱԽՉԻՆԵԱՆ

artsvi@yahoo.com

ՌԻՉԸՐՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(1932-2023)

Ամերիկահայ վաստակաւոր պատմաբան Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի մահով, արդի հայոց պատմութեան ուսումնասիրութիւնը ծանր հարուած կրեց:

Ռիչըրտ Յովհաննէսեան ծնած է 9 Նոյեմբեր 1932ին, Թուլարէ (Քալիֆորնիա): Ցեղասպանութեան վերապրողներու զաւակ ըլլալը կարեւոր դեր խաղացած է իր ուսումնական կեանքին մէջ: 1954ին շրջանաւարտ եղած է Քալիֆորնիոյ համալսարանէն (Պըրքլի), իսկ 1958ին ու 1966ին ստացած է